

BOSNALI SABİT (ö.1712)

Bosna'nın Uziçe kasabasında dünyaya geldi. Asıl adı Alaeddin Ali olup "Sabit" mahlasıdır. Kadılık, müftülük ve müderrislik yapmıştır.

XVIII. yüzyıl başlarında adından sıkça söz edilen Sabit'in şiirlerinde yerli ve yeni olma özelliğinin birlikte yürüdüğü, divan şiirinin geleneksel ve duygusal idealizminin kırıldığı, realizm, müstehcenlik ve mizah gibi unsurlara yer verildiği görülmektedir. Sabit, halk ağzındaki kelimeleri atasözleri ve deyimlerle harmanlayarak şahsi bir üslup oluşturmuştur. Bundan dolayı manzumelerinde onu çağdaşlarından farklı kılan garip bir tarz ve değişik bir haz dünyası vardır.

Nadirî'ye nazire olan "Miraciyye"si son derece samimi ve şairane olup türün önemli bir örneğidir. Didaktik ve realist karakterdeki "Ramazaniyye"si bu aydaki sosyal hayatın anlatıldığı coşkulu bir manzume olarak dikkat çeker. Hikemî tarzda yazarken Nabi'ye yaklaşırsa da bu alandaki başarısı bazı mazmunları, atasözlerini, deyimleri ve yerli malzemeyi kullanmakla sınırlı kalır. Lafızla fazla meşgul olması yüzünden gazelleri zaman

zaman kuru ve donuktur. Sabit'in birçok şiirine Keçecizade İzzet Molla tarafından nazire yazılmıştır.

Aşağıdaki bilgiler A.E. Özyıldırım'dan Alıntı

Divan şiirinin 18. yy başlarından 19. yy ortalarına kadar uzanan yaklaşık 150 yıllık son dönemine, şahsî üslubuyla tabir yerindeyse damgasını vurabilmiş birkaç şairden biri, şüphesiz Sâbit'tir (ö. 1712). Hatta anılan dönemin karakteristik şiir tarzını; Nedîm'le (ö. 1730) başlayıp Sünbül-zâde Vehbî (ö. 1809), Fâzıl (ö. 1810), Vâsıf (ö. 1824), İzzet Molla (ö. 1829) ve Türk Gâlib'e (ö. 1876) uzanan çizginin - kesinlikle tartışılması gereken bir kavram olmakla beraber, “mahallîleşme” eğilimlerinin- belirlediği iddia edilirse, kendisi Nedîm'i de önceleyen bir şair olduğundan, bu döneme, “Sâbit devri” demek bile fazla abartılı bir niteleme olmasa gerek.

Üstelik Sâbit, şahsî üslubuyla kendinden sonra gelenler üzerindeki etkisi bakımından çok az şairde görülen bir çeşitliliğe de sahiptir. Çünkü onun etkisi sadece bir “form / tür”le sınırlı değildir. Baskın olarak gazelde, ama aynı zamanda mesnevîde ve özellikle “mirâciye” ve “ramazâniye”siyle de Nef'î'ye (ö. 1635) rağmen kasidede, yani üç farklı şiirsel alanda

etkili olmuş, takipçiler bulmuş ve bu takipçiler vasıtasıyla biraz önce söylediğim gibi divan şiirinin son devrini şekillendiren birkaç isim arasında ayrıcalıklı bir yer kazanmıştır.

Sâbit hakkında günümüze kadar süregelen olumsuz bir söylemin / yaklaşımın ortaya çıkması Muallim Nâcî (ö. 1893) ile başlar. Nâcî'nin bu yaklaşımını daha ileri götüren ve tabir yerindeyse “kurumsallaştıran” ise Peyâm-ı Sabâh'ta (1922) Sâbit üzerine “tahlilî, intikadî” ve bol örnekli 5 uzun makale kaleme alan Ferid Bey [Kam] (ö. 1944) olmuştur.

Nâcî'den ve özellikle de Ferid Bey'den sonra Sâbit üzerine yazılan bütün yazılarda ve incelemelerde bu bakış açısı hâkim olmuştur.

Muallim Nâcî-Ferid Kam çizgisine alternatif olabilecek farklı bir bakış açısı aslında Kocatürk (ö.1961) tarafından ortaya konmuştur. Onun tespitleri Sâbit hakkındaki klişeleşmiş hükümlerin çok ötesindedir.

Sabit'in Farkı: V.M. Kocatürk, Sâbit'in “bizim” nezhlerini beğendiğimiz mazmunların hepsiyle kasten eğlendiğini, zevkimizle ve nezahet hissimizle adeta dalga geçtiğini, şeytanî bir ruhla yüzyıllarca büyük bir ciddiyetin ve idealizmin ön planda olduğu

bir şiir tarzını bilinçli bir şekilde bu değerlerle alay ederek gayri ciddî ve materyalist bir çizgiye çektiğini, kelime oyunlarından (cinas, tevriye kinaye vs.) ibaret bir şiir anlayışını benimsediğini yazmıştı. Bunlar son derece yerinde tespitlerdir. Sâbit'in şiirinin ayırıcı vasfı da bu noktada aranmalıdır. Gerçekten Sâbit'in şiirinde ideal olanın yerine maddi olan, ciddiyetin yerine muziplik, ızdırabın yerine laubalilik ve eğlence (gülünç olan, komiklik, mizah), ilahî olanın yerine insanî olan (zaten gelenekte var olan zahid ve vaiz eleştirisinin daha da acımasızlaşması, sertleşmesi), uhrevî olanın yerine dünyevî olan (cinsellik ve şikemperverlik), bireyin iç dünyası yerine dış dünya (sosyal hayat), ince alayın yerine kaba sataşmalar, arzu uyandıranın yerine tiksinti uyandıran, rafine bir dil yerine, gündelik dil (deyim, atasözü vs.) ve hatta daha da ötesi olan argo, anlamlı olanın yerine saçma olan ve tabii nihayet bu tabloya tamamlamak üzere anlam sanatlarının yerine söz sanatları yani kelime oyunları yer almıştır. Öyle ki aşk, âşıklık ve sevgili bile gelenekteki yarı kutsal halini kaybetmiştir. Sevgili de kendisiyle dalga geçilebilecek bir derekeye düşmüştür. Ve hepsinden önemlisi Sâbit bu tercihte, Kocatürk'ün dediği gibi son derece bilinçli ve ayrıca edebî açıdan da son derece yaratıcıdır.

Sâbit'in yenilik hamlesi, Fehîm (ö. 1646-48?), Nâilî (ö. 1666) ve Neşâtî (ö. 1678-79?) gibi şairlerin açtığı yolda ilerleme gösteren şiir tarzına karşı, İran edebiyatındaki tabirle

ifade etmek gerekirse, bir tür “bâz-geşt = klasik üsluba geri dönüş” hamlesi gibi değerlendirilmelidir. Fakat bu geriye dönüş hamlesi İran şiirinde olduğu gibi bir hayranlık ve takdir ifadesinin değil de, mevcut edebî geleneği dönüştürme ve değiştirme çabasının sonucunda ortaya çıkan bir yenilik arayışını olarak görülmelidir. Sâbit’in bu yenilik arayışında 17. yüzyıl sonlarında ön plana çıkmaya başlayan ve Türk edebiyatında Nâbî ile temsil edilen Sâibâne Hint üslubunun ve yine İran edebiyatındaki “vâkıa-gûyî” tarzının da etkisi ayrıca hesaba katılmalıdır.

ESERLERİ

Sabit'in bir divanı ile yarım kalmış bir mesnevisi yanında bazı küçük hacimli mesnevileri vardır. Bütün eserlerinin kendi el yazısıyla olan nüshaları Azerbaycan İlimler Akademisi'nde bulunmaktadır.

1. Divan: Sadece İstanbul kütüphanelerinde otuz sekiz nüshası bulunan divanın sekiz nüsha üzerinden karşılaştırmalı bir neşri Turgut Karacan tarafından gerçekleştirilmiştir.

2. Zafername: II. Süleyman zamanında Avusturya seferine çağrılan Kırım Hanı Selim Giray adına yazılmıştır. Gazaname ve Selimname olarak da anılan eserde, Selim Giray'ın kazandığı Prekop zaferini anlatılır.

3. Edhem ü Hüma: Yarım kalmış olan bu mesnevide Belh şehrinde sakalık yapan Edhem adındaki gencin hükümdarın kızı Hüma'ya olan aşkı anlatılır.

4. Derename: Müstehcen bir ilişkiyi konu alan 169 beyitlik mesnevide tasvirler ve benzetmeler çok kabadır.

5. Berbername: 98 beyitlik bu müstehcen mesnevide Ali adında bir berber çırağının aldatılarak bir eğlenceye alet edilmesi anlatılır.